

DIŐ ÜLKELERDEKİ İŐİLERİMİZİN SOSYAL GÜVENLİK MESELELERİ

Ali Rıza ZENGİL

Sosyal Sigortalar Kurumu Hastalık
Sigortaları Müdürü

Bilindiđi üzere, 1960 yılından beri memleketimizden yabancı ülkelere ve bu arada bilhassa Almanya'ya işçi akımı, sürati her yıl daha da artan bir tempo ile devam etmiş ve halen yurt dışında çalışanların sayısı, resmî yoldan gidenlerin dışındakiler de dahil olmak üzere, hemen hemen 180 bine yaklaşmış bulunmaktadır. Önümüzdeki yıllarda sayıları daha da artacağı şüphesiz olan yabancı ülkelerde çalışan işçilerimizin sosyal güvenliği ile ilgili meseleler, kendileri kadar, memleketimizi de, çeşitli yönleriyle, çok yakından ilgilendiren yepyeni ve hayatî bir konu teşkil etmektedir.

Sosyal Güvenlik deyimi içinde bütün sosyal sigorta kolları toplanmaktadır. Çalışanı bugün ve yarın endişesinden uzak tutan, sosyal güvenliğini sağlayan sosyal sigorta kolları içinde en önemlileri, sosyal topluluğu teşkil eden fertlerin hastalık riskine karşı sigorta edilmeleri halini kapsayan hastalık sigortası, yine bu sigorta kolu gibi sosyal risk esasına istinad eden analık sigortası, meslekî risk esasına dayanan işkazaları ile meslek hastalıkları sigortaları ve yaşlılık, malûliyet, ölüm sigortaları ile işsizlik sigortasıdır.

Bu sigorta kollarından işsizlik sigortası müstesna, diğerleri memleketimizde uygulanmaktadır. İşsizlik Sigortasının ihdası için de, İş ve İşçi Bulma Kurumu tarafından, bir süreden beri, gereken çalışmalar yapılmakta, memleketimiz gerçeklerine cevap verebilecek bir işsizlik sigortası tasarısı hazırlanmasına gayret edilmektedir.

1962 yılında Cenevre'de toplanan ve Türkiye'nin de iştirak ettiği Milletlerarası Çalışma Konferansının kabul ettiği bir ana prensibe göre, sosyal sigortaların tatbik olunduğu ülkelerde çalışan yabancı sigortalılar, o ülke yurttaşı gibi, bütün sigorta kollarından, aynı ölçülerde, faydalanabilmektedirler.

Diğer taraftan, sosyal sigortaların tatbik olunduğu ülkelerde, sigortalılar, bu mevzuda çıkarılan kanunlarla temin olunan yardımlardan, çalıştıkları ülkenin hudutları içinde buldukları müddetçe istifade edebilmektedirler. İşçiler çalıştıkları memleketin millî hudutları dışına çıktıkları zaman yapılmakta olan yardımlar durdurulmakta veya kesilmekte ve ileride bu gibi işçilerin sosyal sigorta yardımlarına hak kazanıp kazanamadıkları tespit edilirken, çalıştıkları memleketlerde geçen sigortalılık ve prim ödeme sürelerinin nazara alınması mümkün olamamakta idi.

İşte bütün bu mahzurları ortadan kaldırmak üzere, hükümetler, iki veya çok taraflı Sosyal Güvenlik Sözleşmeleri yapmaktadır. Nitekim Hükümetimiz de, bu maksatla, yani, Türk işçilerinin memlekete döndükleri zaman sigorta haklarından faydalanmaları, yaşlılık ve malûllük aylığı ile, ölüm halinde hak sahiplerine aylık bağlanmasına hakları olup olmadığını araştırırken diğer memleketlerde geçen sigortalılık ve prim ödeme sürelerini birleştirmek gayesiyle işçilerimizin çalıştıkları ülkelerle, iki taraflı, sosyal güvenlik sözleşmeleri yapmaktadır. Bu mevzuda ilk sözleşme Türk-İngiliz Sosyal Güvenlik Sözleşmesidir. Bu Sözleşme 1/Haziran/1961 tarihinden beri yürürlüktedir. Ancak, Türkiye ile İngiltere arasında işçi hareketi pek mahdut olduğundan bu sözleşmenin işleyişi az sayıda vaka içinde kalmıştır. Bu meyanda, Almanya ile 30/Nisan/1964 tarihinde Bonn'da imzalanan sözleşme, her iki tarafın Parlâmentoları tarafından tasdik edilerek, 1/Kasım/1965 tarihinde yürürlüğe girmiş bulunmaktadır. Hollanda ile de bir sözleşme imzalanmış, ancak, iki tarafın Parlâmentoları tarafından onaylanıp teati edilerek henüz mer'iyete girmemiştir. Avusturya ve Belçika ile de gereken müzakerelere devam olunmaktadır.

Bu sözleşmelerin ana hükümleri hemen hemen aynıdır. Bu itibarla 150 bin civarında işçimizin çalışmakta olduğu Almanya ile yapılmış olan ve 1/11/1965 tarihinde yürürlüğe giren Sosyal Güvenlik Sözleşmesini tetkik etmekle, diğer memleketlerle yapılmakta olan sözleşmeleri de, tabiatile, ana hükümleriyle, gözden geçirmiş olacağız.

I — Bu tetkikimize hastalık halinde, gerek sigortalılara gerekse bunların aile fertlerine, hastalık sigortası kolundan yapılacak yardımlardan ve bu yardımların ne yolda sağlanacağından başlayalım.

Almanya'da çalışan Türk işçisi, Türkiye'de senelik iznini geçirmek üzere bulunduğu sırada, hastalandığı takdirde, bağlı olduğu Alman Hastalık Yardım Sandığı namına muayene ve tedavisinin yapılmasını, Sosyal Sigortalar Kurumundan talep edebilecektir. Kurumun hekim ve sağlık tesislerince işgöremez durumda olduğu tespit edilen sigortalıya, geçici işgöremezlik ödeneği, ya doğrudan doğruya bağlı olduğu Alman Hastalık Yardım Sandığı tarafından gönderilecektir, ya da sigortalının bağlı bulunduğu sandığın isteği üzerine Kurumun Şubelerince ödenecektir.

Almanya'da çalıştığı sırada hastalanması üzerine yardıma hak kazanan ve tedavisine başlanan bir sigortalı, bağlı olduğu Alman Hastalık Yardım Sandığının önceden iznini almak suretiyle Türkiye'ye geldiği takdirde de bu yardımdan yararlanacaktır. Bu gibi sigortalılara da, Türkiye'de istirahat ve tedavileri devam ettiği sürece, geçici işgöremezlik ödeneği verilebilecektir.

Yukarıda mevzu bahis edilen hususlar, ödenek hariç, sigortalının aile fertleri hakkında da uygulanacaktır. Yani Almanya'da çalışan Türk işçilerinin yanlarında oturan aile fertleri, geçici bir süre kalmak üzere Türkiye'ye geldikleri ve Türkiye'de buldukları sırada hastalandıkları veya Almanya'da hastalanmalarını müteakip Türkiye'ye geldikleri takdirde, Sosyal Sigortalar Kurumu Şubelerine başvurmak suretiyle gereken muayene ve tedavilerini yaptırabileceklerdir.

Alman mevzuatına göre gelir veya aylık almakta olan veya gelir veya aylık bağlanması isteğinde bulunan bir Türk işçisinin memleketimizde ikameti sırasında, sağlık yardımlarından faydalanması mümkün bulunmaktadır. Alman Hastalık Yardım Sandıklarına bağlı Türk işçilerinin Türkiye'de oturan aile fertleri de, hastalıkları halinde, sağlık yardımlarından istifade edeceklerdir.

Türk-Alman Sosyal Güvenlik Sözleşmesine göre, aile fertlerinin hangilerinin sağlık yardımına müstahak oldukları, Alman Hastalık Yardım Sandıkları tarafından Alman mevzuatı esas alınarak tespit olunacak, ancak bunlara hastalıkları halinde, gereken sağlık yardımları Sosyal Sigortalar Kanununa göre yapılacaktır.

Büyük bir harp felâketinden mağlûp ve perişan çıkan Almanya sosyal endişe ve gaye ile sigortalının geçindirmekle yükümlü olduğu aile fertleri kadrosunu çok geniş tutmuştur. Bu duruma göre,

Almanya'da çalışan Türk işçilerinin memleketimizde oturan ve sağlık yardımından faydalanacak aile fertleri sayısı da fazla olacaktır.

Âcil olmayan hallerde, sigortalılara, Türkiye Cumhuriyeti ile Federal Almanya Cumhuriyeti arasındaki 30/4/1964 tarihli Sosyal Güvenlik Sözleşmesine Ek Anlaşma'ya bağlı bir cetvelde kaydedilmiş olan ve önemli sayılan protez ve diğer sağlık yardımları, Alman Hastalık Yardım Sandıklarının önceden muvafakatı alınmak kaydıyla yapılabilecektir.

II — Türk - Alman Sosyal Güvenlik Sözleşmesinin İşkazaları bölümü ile ilgili hükümleri de hastalık sigortasına paralel olarak düzenlenmiş olup tatbikatı da aynı esaslar dahilinde olacaktır. Zira sözleşmenin tatbikatını gösteren Ek Anlaşma'nın İşkazaları ile Meslek Hastalıkları Sigortası bölümünde Hastalık Sigortası bölümü maddelerine atıflar yapılmaktadır. Bu itibarla, Almanya'da geçirdiği işkazası veya tespit olunan meslek hastalığı dolayısıyla istirahatli bulunan ve bu istirahatini geçirmek üzere Türkiye'ye gelen sigortalının, memleketimizde bulunduğu sırada da sağlık ve para yardımlarından faydalanması mümkün bulunmaktadır.

III — Almanya'da çalışan Türk işçilerinin memleketimizde ikamet eden veya Almanya'da birlikte oturmakta iken geçici olarak Türkiye'ye gelen eşleri, doğum yapmaları halinde, analık yardımlarından faydalanabileceklerdir. Sosyal Sigortalar Kurumu ebe, hekim veya sağlık tesislerine başvuracak olan eşlerin, gereken gebelik muayeneleri ile gebelikten ileri gelen hastalıkları dolayısıyla tedavileri yapılabilecek, doğumları da sağlanacaktır. Gebelik muayeneleri ile doğumlarını mevzuubahis Kuruma yaptırmayanlara ise, gebelik ve doğum raporlarına veya nüfus kayıt örneklerine istinaden maktu para yardımı yapılacaktır.

Diğer taraftan, emzirme yardımı, Alman mevzuatında, bizim mevzuatımızda olduğu gibi, maktu olarak tespit edilmemiş olup, doğum yapan kadının çocuğunu emzirdiği, hekim, hususiyle ebe raporu ile belgelenmesi halinde, en fazla 26 haftaya kadar emzirme yardımı ödenmektedir. Almanya'da çalışan Türk işçilerinden eşleri memleketimizde doğum yapanlara, emzirme yardımı bu esaslar dahilinde yapılacaktır.

IV — Uzun vadeli sigorta kolları olan Malûllük, İhtiyarlık ve Ölüm Sigortalarında, aylık bağlanma hakkı, asgarî bir süre sigor-

talı kalmak şartıyla kazanılabilmektedir. Sigortaya tâbi hizmetlerinin bir kısmı Türkiye'de, bir kısmı da Almanya'da geçen sigortalılara, bu hizmetleri ayrı ayrı dikkate alındığı takdirde, çok zaman aylık bağlanması mümkün olmayabilir. Türk - Alman Sosyal Güvenlik Sözleşmesi, her iki ülkede sigortaya tâbi olarak geçen hizmet sürelerinin birleştirilmesini ve böylece gerek sigortalılara, gerek ölümlerinde hak sahibi kimselerine, gereken şartları yerine getirmeleri halinde, her iki tarafça aylık bağlanmasını imkân dahiline sokmaktadır.

T.C. Emekli Sandığına tâbi olarak geçen hizmetler sözleşme şumûlüne girmemektedir. Devlet Demiryolları İşçileri Emekli Sandığı ile Askeri Fabrikalar Tekait ve Muavenet Sandığı'na tabi olarak geçen hizmetler ise, Türkiye'de Sigortaya tabi olarak geçen hizmet sayılmaktadır.

Türk - Alman Sosyal Güvenlik Sözleşmesinde, Emekli Sandıkları ile Malûliyet, İhtiyarlık ve Ölüm Sigortaları Kanunlarına Tâbi Hizmetlerin Birleştirilmesi Hakkındaki 5/Ocak/1961 tarihli, 228 sayılı Kanunun uygulanmasında olduğu gibi, bir taraftan diğer tarafa gidış arasında hizmet ve prim devri söz konusu olmamaktadır.

Bu sözleşme gereğince, hizmet süreleri, tahsis yapılması sırasında, nazari bir birleştirmeye tabi tutulmaktadır. Sözleşme hükümlerine göre ilgiliye tahsis yapılabilmesi için, Türkiye ve Almanya'da sigortaya tabi olarak geçmiş olup birleştirilen hizmet süreleri nazara alınmak süretiyle her iki âkit tarafın millî mevzuatına göre aylık bağlanma hakkının doğması şarttır. Bu hakkın doğması halinde, âkit taraflardan biri diğer tarafta geçmiş hizmetleri kendi ülkesinde geçmiş hizmet gibi nazara alarak, kendi mevzuatına göre geçen sürelerle birleştirecek ve millî mevzuatına göre geçen süreye isabet eden aylık miktarını hesaplayacaktır. Diğer âkit taraf da, yine bu esaslar dairesinde ilgiliye bağliyaacağı aylık miktarını tespit edecektir. Bu suretle gerek Türk gerekse Alman Sosyal Sigorta Mercileri tarafından bağlanan aylıkların toplamı, genel olarak, ilgilinin ikamet ettiği memleketteki sigorta idaresi tarafından ödenecektir.

Türk - Alman Sosyal Sigorta Sözleşmesinin yürürlüğe girmiş olduğu 1/11/1965 tarihinden önce geçmiş olan prim ödeme süreleri de ileride Malûllük, Yaşlılık ve Ölüm Sigortalarından tahsis yapılacağı sırada nazara alınacaktır. Ancak, Sözleşmenin yürürlüğe gir-

diği tarihten önce geçmiş olan prim ödeme süreleri için toptan ödeme yapılmış ise, bu süreler, sözleşmenin uygulanmasında nazara alınmamaktadır.

Diğer taraftan, Sözleşme yürürlüğe girmeden önce Almanya'da çalışan bir sigortalı Türkiye'de geçici bir süre için bulunduğu sırada hastalanmış ve tedavisi dolayısıyla bir masraf yapmışsa, bu masrafı istemek hakkına sahip değildir. Ancak gelir veya aylık bağlanmasını gerektirecek bir sigorta vak'ası olmuş da sigortalı Almanya'dan ayrıldığı için aylık veya gelir bağlanamamış veya bağlanan aylık veya gelir keşilmişse, yapılacak müracaat üzerine, aylık veya gelir yeniden tespit edilecek ve tespit olunan veya durdurulmuş bulunan aylık veya gelirin ödenmesine, Sözleşmenin yürürlüğe girdiği 1/11/1965 tarihi mebde alınmak suretiyle başlanacaktır. Sözleşmenin yürürlüğe girdiği tarihten önce vukua gelen sigorta vak'aları için ödenecek gelir ve aylıkların mevzuata göre re'sen tespiti gerekiyorsa, gelir veya aylık tespiti için müracaata mahal bulunmamaktadır.

Malûllük, Yaşlılık ve Ölüm Sigortalarından aylık bağlanabilmesi için, işçinin veya ölüm halinde hak sahibi kimselerinin yazılı müracaatta bulunması gerekmektedir. Sözleşmenin yürürlüğe girdiği tarihten önceki vak'alar için bu müracaat süresi iki yıl olarak kabul edilmiştir. Bu itibarla, bu müracaatın 1/11/1965 tarihinden itibaren iki yıl zarfında yapılması lâzım gelmektedir. Bu takdirde, bağlanmış veya bağlanacak olan aylığın 1/Kasım/1965 tarihinden itibaren ödenmesine başlanacaktır.

Sözleşmenin bir maddesi hükmüne göre de, Almanya'da çalışan ve çocukları Türkiye'de ikamet eden işçilerimiz, çocukları Almanya'da yanlarında oturuyormuş gibi, çocuk zammından faydalanmaktadır. Bu husus, yani Türk işçilerine çocuk zammı verilmesi, daha önce, (Federal Almanya Cumhuriyeti) Bakanlar Kurulunun bir kararnamesine istinaden sağlanmakta idi.

Bu meyanda cenaze masrafını da unutmamak lâzımdır. Aynı prensip dahilinde bu husus da sözleşmede yer almış bulunmaktadır. Buna göre, Almanya mevzuatı bakımından sigortalı bulunan bir kimse memleketimizde bulunduğu sırada öldüğü takdirde, sigortalı olduğu âkit tarafta yani Almanya'da ölmüş gibi, cenaze masrafına hak kazanmaktadır.

Yabancı ülkelerdeki Türk işçilerinin Sosyal Güvenlikleri ile ilgili izahatımıza son vermeden önce, İngiltere ve Almanya dışında diğer ülkelerde çalışan işçilerimizin de aynı imkânlara kavuşturulmasını teminen, Sosyal Güvenlik konusunda Hollanda, Belçika ve Avusturya ile yapılmakta olan müzakere ve temasların, en kısa süre içinde, bitirilmesi, bunu takiben de gereken formaliteler ikmal olunarak, sözleşmelerin yürürlüğe konulması gayretlerine hızla devam edilmesi gerektiğine işaret etmek isteriz.

